ՆԱՄԱԿ Ն. Ս. ՊՕՂՈՍ Զ. ՍՐԲԶ. ՊԱՊԷՆ

ԱՌ ԱՄՆՊՏ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՊԵՏՐՈՍ ԺԶ. ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Յարգելի Եղբայր
Իգնատիոս Պետրոս ԺԶ. Պաքանեան
Պատրիարք Հայոց Տանն Կիլիկիոյ

Սիրով ստացանք այն նամակը, որով Մեզի կը հաղորդէք թէ հայ հասարակութիւնները, աշխարհիս մէջ, կը պատրաստուին յիշատակելու զոհաբերումը իրենց նախնիքներուն, եւ պիտի աղօթեն խաղաղութեան եւ իրենց սիրելի ննջեցեալներուն յաւիտենական հանգստեան համար:

Կը գնահատենք որդիական այս բարեպաշտ մտածումը, եւ պիտի չքեռանանք միացնելու Մեր աղօթքը ա՛յն աղօթքներուն, զորս պիտի բարձրացնեն առ Աստուած, այս առիթով, ձեր հաւատացեալները:

Ինչպէս գիտէք, Մենք ձեզ հրաւիրած ենք Պատարագի սուրբ խորհուրդը մատուցանելու, առաջիկայ Նոյեմբեր 18ին, ընդհանուր գումարումին սկիզբը: Խնդրեցինք աշխարհիս բոլոր Եպիսկոպոսներէն, որոնք ներկայ պիտի ըլլան նոյն օրը Ս. Պետրոսի մայր Տաճարին մէջ, միանալու աստուածային Զոհին, որուն Մենք եւս կը բաղձանք մասնակցիլ, աղերսելու համար Աստուծմէ ողորմութիւնը՝ ննջեցեալներուն համար, եւ առատութիւնը իր պարգեւներուն՝ ի նպաստ Մեր Հայ զաւակներուն:

Յիշատակի բարեպաշտ այս զգացումներով, որոնք կը յայտնաբերեն նաեւ Մեր բարձր գնացատանքը հայ ժողովուրդին հանդէպ, որ պահապանն է քրիստոնէական ազնուական եւ հինաւուրց աւանդութիւններուն, ձեզի կը շնորհենք մեծ սիրով, ինչպէս նաեւ եպիսկոպոսներուն, քահանաներուն եւ հաւատացեալներուն, Մեր հայրական առաքելական օրհնութիւնը:

ՊՕՂՈՍ Զ. ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ

Վատիկան, 14 Նոյեմբեր 1964

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

ՄԻԼԱՆԻ ՄԷՋ

Նաւակատիք

24 Ապրիլ, 1965: *Միլանոյի հայութիւնը խանդավառ կը կարդայ* Le Monde *թերթի յօդուածը, ստորագրութեամբ* Փ ր ո ֆ. Ֆրեա. Ֆէյտիի: *Նոյն յօդուածը իտալերէն կը կարդանք նաեւ* La Stampa *թերթին վրայ: Գաղութը ամբողջ մեծ պատրաստութեան մէջ է վաղուան բացառիկ հանդէսին: Միլանոյի Մայր տաճարի մայր դրան վրայ, առաւօտէն կը ծածանի հրեշտակայական պատատառ մը, կարմիր թաւիշէ, որուն վրայ, սպիտակ խաչքի մէջ կը կարդացուի կարմրատառ ծանուցում մը եւ հրաւէր հայ ժողովուրդին կողմէ՝ մասնակցելու յիսնամեակի փառապանծ ոգեկոչումին, հայ միլիոնաւոր մարտիրոսներու յիշատակը միասնաբար կատարելու Տուոմոյի մէջ, մասնակցութեամբ քաղաքին Ծիր. Արքեպս. Քոլոմպոյի, մինչ պիքին Ծիր. Արքեպս. Աղաճանեան: Հատի պատարագէ Ծիր. Աղաճանեան: Հաւրիւր հազարաւոր մարդիկ կը կարդան ու կը խորհրդածեն այն ահաւոր ողբերգութեան մասին որ յիսուն տարի առաջ դորթեան մասին որ յիսուն տարի առաջ դործուած է ընաջնջելու համար հայ շինարար ու հաւատարիմ ժողովուրդը:*

Իտալիոյ զանազան քաղաքներէն Միլան կը ժամանեն բազմահարիւր հայորդիներ, յաչտերը զաւակներ նահատակներու, որոնք անապատներու մէջ քալելէն ետք, այժմ հպարտանքով կը կոխեն Իտալիոյ հողին վրայ. բժիշկներ, ճարտարապետներ, գեղարուեստագէտներ, վաճառականներ:

Առաւօտեան արարողութիւնը

25 Ապրիլ, 1965: *Կարմիր Կիրակի: Կը կարծէին՝ թէ 1965ին, ջարդերէն յիսուն տարի ետք, հայու անունն իսկ տուող պիտի չլանուի: Բայց յիսուն տարի ետք, զարձեալ կու գայ Կարմիր Կիրակին. այս անգամ մեր յաղթանակի Կարմիր Կիրակին, նուիրականացած նահատակներու զաւակներու զոհողութեամբ ու միասնական մթնոլորտի մէջ համերաշխ սիրոյ ծաղիկներով զարդարուած, պտուղը մեր անդին հերոսներուն:*

Առաւօտեան կը հասնի Հռոմէն Վսեմ. Ծիր. Աղաճանեան, եւ հայ աւագանին օդակայան փութացած է, ողջունելու մեծանուն եկեղեցականը: Հաղիւ ոտքը հողին վրայ դրած, կուրծքէն կը կախուի նահատակաց յիշատակի ոսկէ մեռալը, հանուրին խանդավառութեան մէջ:

Վսեմ. Ծիրանաւորը ընդունելու եկած էին երկու իտալացի Գերապայծառներ, քաղաքին Արքեպիսկոպոս Ծիրանաւորին կողմէ. Ծիրանաւոր Աղաճանեան նախ կը փութայ արքեպիսկոպոսարան, ողջունելու քաղաքին Ծիրանաւորը. եւ իսկոյն կ՚ուղղուի դէպի Հայոց Եկեղեցին, Վիա Եոմմելլի, ուր սուրբ պատարագով հայ ժողովուրդը կը տօնէ իր նահատակները: Եկեղեցին լիքն է, երդ ու աղօթք, մոմ ու խունկ, շարական, կը բարձրանան ամէնուն սրտէն: Կը պատարագէ Գերշ. Զգօն Սրբզ.: «Քրիստոս պատարագեալ»ի պահուն, Ծիր. Աղաճանեան մուտք կը գործէ եկեղեցի: Երկու կարգ շարուած են Մուրատ-Ռափայէլեանի աշակերտները, կուրծքերնին յիշատակի մեռալներով, իրենց վարժարանի դրօշակով. կը հետեւին Մխիթարեան Վարդապետներ: Ծիր. Աղաճանեանի կ՚ընկերանայ նաեւ Գրպծ. Յակոբ Ծ. Վ. Կիրակոսեան եւ Գերշ. Տ. Յովսէփ Ծ. Վ. Գաֆթանճեան, Հռոմէն:

Սուրբ պատարագը պահ մը կ՚ընդհատի.

© National Library of Armenia

դպրաց խումբը «Հրաշափառ» շարականը կը հնչէ մեծ խանդավառութեամբ. Ծիրանաւոր Աղաճանեանի կը տրուի շուրջառ:

Յաւարտ պատարագին, Գերշ. Զգօն Սրբազան, մեկնելով օրուան մեծ խորհուրդը, ապրելու եւ յարութեան դաղափարներով օծուն քարոզ մը կու տայ, սիրոյ ուրախ ողջոյն ուղղելով Վսեմ. Ծիրանաւոր Աղաճանեանի, այս բացառիկ պատիւին համար:

Քարոզէն ետք կը վառէ ուխտական կանթեղ-մոմը, ի յիշատակ բիւրաւոր նահատակներու. եւ բոլոր ներկաները այդ լոյսէն կը վառեն իրենց մոմիկները: Այդ խորհրդաւոր պահուն – շատեր կու լան յուզումէն – խօսք կ'առնէ Վսեմ. Ծիր. Աղաճանեան դրուատելով հայուն հաւատքը եւ սէրը Սուրբ Եկեղեցւոյ հանդէպ, որ Վարդանանց օրերէն ոսկեղէն շղթայ մը կը կազմէ մինչեւ ներկայ ժամանակները: Յիշելով շնորհարան Եղիշէի մէկ խօսքը թէ՝ «զուգութիւն է մայր բարեաց», հրաւէր կը կարդայ սիրով ու համերաշխ ոգիով արժանաւոր յաջորդներն ըլլալու մեր լուսածնունդ նախնիքներուն, եւ մեր ձեռքերուն մէջ վառուած մոմերը ըլլան խորհրդանիշ մեր անշէջ հաւատքին եւ փարումին Սուրբ Աւետարանին:

Հոգեհանգստեան պահն էր, երբ Գերշ. Զգօն Սրբազան իր դաւազանն ու ձեռքի խաչը կը յանձնէ Ծիր. Աղաճանեանի, անոր տալով արարողութեան նախագահութիւնը:

Գեղեցիկ արեւ մը, ոսկի արեւը մեր լեռներուն դուրսը կը տաքցնէր ամէնքս. բայց արդէն տաք էին մեր սրտերը: Սիրոյ համբոյրը հոգիներուն մէջ նոր դարուն մը կ'աւետէր, նահատակներու արիւնով ուռճացող:

Տուտմոյի փառապանծ ոգեկոչումը

Կէսօրէ ետք ժամը չորսն է. ծայրէ ծայր լեցուն է Միլանի Մայր Եկեղեցին: Մասնաւոր դահի վրայ բազմած է տեղւոյն Արքեպիսկոպոսը Ծիրանաւոր Քոլոմպոյ: Իր շուրջ Միլանի իտալացի բոլոր կղերական դասը: Հաւանաբար Իտալիոյ բոլոր Հայերը, փիչ բացառութեամբ: Հուսկ... բազմահազար իտալացիներ. փորձառու եկեղեցագահ վարդապետ մը ըսաւ թէ շուրջ 50·000ի կրնար հասնիլ մասնակցողներու թիւը:

Եկեղեցւոյն կեդրոնը պատարագիչ Ծիրանաւորը իր շուրջ ունէր ութը Մխիթարեան Վարդապետներ, որոնք Ս. Ղազարէն փութացած էին իրենց լաւագոյն ըղձեռաւորումներով պանծացնելու հայ ծէսը: Յոլացող լոյսերու տակ կը պլպլար ամէն ինչ: Դպրաց դասը կազմուած էր Հռոմի Լեւոնեան Վարժարանի ժառանգաւորներէն, որոնց միացան քանի մը մենրդիչներ Միլանոյէն:

Ներկայ էին Միլանի Կուսակալը, փոխ Քաղաքապետը, Ոստիկանապետը, զինուորական ու քաղաքական այլ ներկայացուցիչներ, հիւպատոսներ, բոլորն ալ մասնաւոր հրաւէրով Ծիր. Քոլոմպոյի եւ տեղւոյն հայ դաղութին:

Արարողութեան կը մասնակցէին Վենետիկի Մխիթարեանց Աբբահայրը Գրպծ. Հմայեակ Վարդ. Կէտիկեան, Հռոմէն՝ Գրպծ. Յակոբ Ծ. Վ. Կիրակոսեան. ասոնց կողքին կանգնած էր Գերշ. Զգօն Սրբազան, Առաջնորդ Միլանոյի Հայոց: Մասնաւոր տեղ գրաւած էին Մուրատ-Ռափայելեան վարժարանի ամբողջ աշակերտութիւնը, իրենց Տեսչական Մարմնին հետ:

Սուրբ Աւետարանի ընթերցումէն ետք, Ծիր. Աղաճանեան ողեշունչ եւ նշանակալից քարոզով մը ոգեկոչեց յիշատակը անմահ նահատակներուն, իտալերէն լեզուով, զոր պիտի տանք ամբողջապէս, իր բնագրին մէջ ու հայերէն թարգմանութեամբ:

Սուրբ Պատարագը կը շարունակուէր հայկական ծէսին բոլոր վայելչութեամբը. մեղեդիներ մեղեդիներու վրայ կ'ուղղուէին դոթական կամարներուն տակ Մայր Եկեղեցիին: Գոթական կամարն իսկ հայկական արուեստի ծնունդ է: Գար, յարութիւն առնէր այդ հինաւուրց հայ ճարտարապետը, եւ տեսնէր մեր ծէսին ու աղօթքին փառաւորութիւնը արուեստի այս

Նահատակներու յիշատակը՝ Միլանի մայր տաճարին մէջ

ձեռակերտին մէջ, ուր ամէն ինչ արդէն աղօթք է խորհրդաւոր. բայց հայուն աղօթքը, հայուն կամարին ու խունկին հետ, հայ նահատակին ոգեկոչումով՝ արքայութեան վերածած էր այդ տաճարը: Եւ խորհիլ որ նոյն օրը, նոյն ժամուն, ուրիշ դոթական մեծ Մայր Եկեղեցիի մը մէջ Պալ, Փարիզ, նոյնպէս հայկական պատարագը կը մատուցուէր ոգեկոչելու համար այս մեծ յիսնամեակը:

Բազմաթիւ հաւատացեալներ մօտեցան Ս. Հաղորդութեան խորհուրդին, մինչ Դպիրները կը խնկերդէին բազմաչարչար Խոստովանող Կոմիտաս Վարդապետի «Տէր ողորմեա»ն, հայցելով Ազգիս հայոց սէր, միութիւն ... ննջեցելոց արքայութիւն:

Յիշատակի մեռելները իրենց կուրծքերուն՝ դուրս կ'ելլէին եկեղեցիէն հայորդիները, նահատակներու զաւակները, նոր յիսնամեակի մը արշալոյսը ողջունելու, դողը՝ վառերդի փոխելով, և սուգը՝ յաղթանակի:

Երեք օր ետք՝ իտալական հեռատեսիլի ցոլքերուն տակ՝ ամբողջ Իտալիան ալ, պահ մը, ըմբոշխնեց այս հոգեպարար արարողութիւնը:

«Հայ Տուն»ի մէջ

Միլանի եւ Իտալիոյ հայութեան ոգեւորութիւնը իր գագաթնակէտին հասաւ Հայ Տան մէջ, երեկոյեան պատարագէն ետք: Հայութիւնը արդէն Տուտմոյի հոգեպարար արարողութիւնը ճաշակած, դիմեց դէպի Հայ Տուն: Քիչ ետք հասաւ նաեւ Ծիր. Աղաճանեան, Գրպծ. Հմայեակ Վրդ. Կէտիկեան՝ Աբբահայր Մխիթարեանց Վենետիկոյ, բազմաթիւ միաբաններ Վենետիկէն: Ծիրանաւոր Հոգեւոր Տիրոջ կ'ընկերանար Գրպծ. Յակոբ Ծ. Վ. Կիրակոսեան եւ Գերշ. Յովսէփ Գաֆթանճեան Վարդապետ: Գերշ. Զգօն Սրբազան Առաջնորդ Միլանու Հայոց, արդէն իսկ տեղ գրաւած էր պատուոյ աթոռներուն վրայ: Հանուրին խանդավառութեան եւ ծափողջոյններուն մէջ սրահ մտաւ Միլանոյի Հայ Տան Տնօրէն Գերշ. Գարեգին Ա. Գալուստեան Արքեպիսկոպոսը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրաւէրով Հայ Տան Տնօրէնի հետ:

© National Library of Armenia

նի Արքեպիսկոպոս Ծիրանաւորը՝ Վսեմ. Ճիովաննի Բոլոմպոյ։ Սրահը ամբողջ լի էր ամէն կողմէ հասած Հայերով։ Հոն էին Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի աշակերտները՝ իրենց Տեսչական կազմով, Հռոմի Բ.հնյպ. Լեւոնեան վարժարանի ժառանգաւորները։

Իտալերէն լեզուով ողջոյնի խօսք հիւսեց Բժ. Արամայիս Սրապեան, խանդավառ հայորդիի տաք շունչով, որուն խիզոյն պատասխանեց Ծիր. Բոլոմպոյ։

Բանաստեղծ Ա. Սրապեանի ուղերձը

Eminentissimo Cardinale
Giovanni Colombo,

Per l'Armenità, specie per la Comunità Armena d'Italia, ha un profondo significato morale la presenza della Sua persona Eminentissima sotto il tetto della Casa Armena in Milano.

In questo giorno, 25 aprile, quando l'Italia tutta rievoca il ventennio della sua Resistenza eroica, noi, armeni, commemoriamo il cinquantenario del glorioso martirio del nostro popolo.

L'accomunarsi delle due ricorrenze storiche, affratella saldamente i due popoli nell'amore e nel culto della libertà, per cui ambedue lottarono e soffrirono contro le forze del male, nell'abbraccio della grande idea cristiana, per cui resistettero e vinsero.

Con questo sentimento che ci pervade tutti, la Comunità Armena d'Italia porge il suo reverente saluto alla Sua persona Eminentissima, augurandoLe ogni bene che Iddio onnipotente elargisce ai suoi figli prediletti.

Վսեմաշուք Ծիրանաւոր Տէր
Յովհաննէս Բոլոմպոյ

Հայութեան համար, եւ յատկապէս Իտալիոյ Հայ Գաղութին համար, բարոյական խորունկ նշանակութիւն ունի Ձեր Վսեմաշուք Տէրութեան ներկայութիւնը Միլանի Հայ Տունի երդիքին տակ։

Այսօր, 25 Ապրիլ, մինչ բովանդակ Իտալիան կ'ոգեկոչէ քսանամեակը իր հերոսական դիմադրութեան, մենք Հայերս կը տօնախմբենք յիսնամեակը մեր ժողովուրդի փառապանծ մարտիրոսութեան։

Պատմական երկու յուշատօներու զուգադիպումը կ'եղբայրացնէ սերտօրէն երկու ժողովուրդները՝ ազատութեան սիրոյն ու պաշտամունքին մէջ, այն ազատութեան՝ որուն ի սպաս երկուքն ալ տառապեցին պայքարեցան, ընդդէմ չարին զօրութիւններուն, փարելով քրիստոնէական մեծ գաղափարականին, որուն համար դիմադրեցին ու յաղթեցին։

Այս զգացումներով համակուած, Իտալիոյ Հայ Գաղութը կը մատուցանէ իր յարգալիր ողջոյնը Ձերդ Վսեմաշուք Տէրութեան, մաղթելով ամէն բարիք՝ զոր Ամենակարողն Աստուած դիտէ բաշխել իր ընտրեալ որդիներուն։

Ծիրանաւոր Բոլոմպոյ կը պատասխանէ

«Շնորհակալ եմ Ձեր ողջոյնի հրաւէրին համար։ Ձեր արարողութիւնը, Տուոմոյի մէջ, Ձեր հաւաքոյթը այստեղ, ինծի խորհրդածել կու տայ թէ կայ ժողովուրդ մը՝ որ կը հաւատայ կեանքէն աւելի բարձրը արժէքի մը։ Մեծ դաս մը կու տաք դուք, որ կրած էք տեղահանութեան սարսափը, որ կրած էք ջարդի տմարդի սրհաւիրքները։ Ձեր նահատակները իրենց մահով – եւ ի՞նչ մահ – հոգիի դերբնական արժէքներու քարոզիչներն են։ Ու մենք, Միլանցիներս, շնորհակալ ենք ձեզի։

Այս երեկոյ, Տուոմոյի արարողութեան ընթացքին, իմ պատուանդանիս բարձր դիրքէն՝ մեծ գոհունակութեամբ եւ յուզումով հետեւեցայ ձեր պատարագին։ Կրնամ վստահացնել որ Տուոմոն շատ քիչ անգամ այսքան ծովածաւալ բազմութիւն կը հաւաքէ իր կամարներուն տակ։ Ուրախակից եմ ձեզի, որ այսքան փառաշուք անցաւ ձեր հոգեւոր հանդէսը։

Ու հիմա, ահաւասիկ Ձեր տան մէջ եմ։ Գիւտ մը ըրի այս իրիկուն։ Չէի դիտեր թէ այսքան մօտիկ Տուոմոյի Աստուածածնին, անոր հովանիին տակ, Տուն մը ունիք դուք։ Սիրով եկած եմ հոս ու հպարտութեամբ, նահատակներու եղբայրներուն ու թոռներուն մէջ։ Կը հիանամ ձեր վրայ, որ հեռու եւ վտարուած ձեր բնիկ հայրենիքէն, հայրենիքը կը կրէք ձեր սրտերուն մէջ. այսպէս միացած իրարու, միշտ պատրաստ՝ օգնելու իրարու։ Այս իրիկուընէ դիս ալ հայ նկատեցէք իրրեւ ձեզմէ մէկը (Ծափեր. Կեցցէ՛ մեր Կարդինալը)։ Մի՛ զլաք ինքզինքիդ օտար՝ այս երկրին մէջ. ասիկա ձեր ալ հայրենիքն է։

Ուրախ եմ նաեւ որ հոս կայ Ձեր ազգին մէկ մեծ դաւակը, Ծիր. Աղաճանեան, որուն համբաւը ծանօթ է ամէնուդ»։

Կ'աւելցնէր գնահատանքի մտերմական արտայայտութիւններ։

Հուսկ իր խօսքերը կ'աւարտէր ջերմ մաղթանքներով բոլոր հայութեան եւ յատկապէս Ծիր. Աղաճանեանի, համակրանքի սրտաղեղ խօսքերով։

Ստեփան Սրապեանի ձօնը

Իսկոյն խօսք կ'առնէր Ստեփան Սրապեան, Իտալահայ Մխիթեան Նախապետը. եղական մենաշնորհ կը նկատէր Մինը. Աղաճանեանի հայութեան համար՝ Ծիր. Աղաճանեանի ներկայութիւնը այս հանդէսին, որուն առընթեր՝ Ծիր. Բոլոմպոյ, իր այնքան հայասիրութեամբ մեր ոգեւորութիւնը կ'անմահացնէր։

Ապա խօսքը ուղղելով Ծիր. Աղաճանեանի, զայն կը գրուատէր իբր մեր ազգի ընտրելագոյն զաւակներէն մէկը, որ Ախալցխայէն եկած էր Կեսարիոյ եւ Առաքելաշէնի մայրաքաղաքին մէջ՝ հայ ազգին հանճարը փայլեցնելու եւ ի սպաս դնելու համայն մարդկութեան, եթերներու մէջ բարձրացնելով մեր ազգին անունը։ Արդարեւ, յարեց Տիար Սրապեան, Հայ Ազգին մեծագոյն յատկութիւնն է տալ, զոհուիլ, առնել գիտնալէ աւելի (Բուռն ծափեր)։

Անապատներէն դարձանք մենք, շարունակեց, ու պայքարելով, յարատեւ աշխատանքով գիրքերու հատանք (կ'ակնարկէր շուրջը ներկայ բազմաթիւ հայերու, մասնագէտ բժիշկներ, ճարտարապետներ, անուանի առեւտրականներ, գրագէտներ) եւ ահա հայութիւնը դարձեալ կու տայ։

ՄԻՀՐԴԱՏ ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

Տեսարան մը «Հայ Տուն»ի հանդէսէն

© National Library of Armenia

կու տայ, ինչպէս Գալուստ Կիւլպէնկեան, որուն հարստութեան 96 առ հարիւրը կը ծառայէ օտարներուն, մշակութային եւ գիտական նպաստներու գծով:

Աւարտելով՝ շնորհաւորութեան գեղեցիկ փունջ մը ձօնեց Տիր. Ազաճանեանի, անոր արեւշատութիւն եւ փայլուն գործունէութիւն մաղթելով:

Խօսք տուաւ Հայ Տունի Նախագահ Տիար Երուանդ Հիւսիսեանի, որ ողջունեց Տիր. Ազաճանեանը յանուն բոլոր ներկաներուն:

Կը խօսի Եր. Հիւսիսեան

Վսեմաշուք Հոգեւոր Տէր,

«Հայ Տան վարչութեան եւ իր անդամներուն համար այսօր երջանիկ օր մըն է, որ կ'ընդունի Ձեզ իր համեստ յարկին տակ: Գիտեմ, որքան որ շատ կարճ ժամանակի մը համար պիտի վայելենք Ձեր ներկայութիւնը եւ լսել Ձեր հայրական խօսքը, բայց մեզի համար կրկնապէս հաճելի է մտածել թէ Դուք կամեցաք եւ փափաք յայտնեցիք որպէսզի Ձեր այդ քիչ տրամադրելի ժամանակը յատկացնէք մեր Հայ Տունը այցելելու. կրկին ու կրկին շնորհակալութիւն:

Հոգեւոր Տէր, Իտալիոյ հայ գաղութը եւ համայն հայ աշխարհը այսօր երախտագիտութեան եւ որդիական նուիրական պարտականութեան մը անդիմադրելի ըզգացումը ունի հանդէպ Ձեր անձին, որ յանձն առիք՝ մեր ընդհանուրին փափաքին ընդառաջելով՝ գալու Հռոմէն, մեր 1915ի Ապրիլեան Նահատակներու խնկելի յիշատակին նուիրուած Յիսնամեակի այս մեր հանդիսութիւններուն աւելի խորունկ եւ ուժեղ իմաստ մը տալու, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ մատուցանելով Միլանի փառապանծ Մայր եկեղեցիի կամարներուն տակ, ի ներկայութեան բարձր եկեղեցական իշխանութեանց եւ իտալացի եւ օտար պաշտօնական անձնաւորութիւններու:

Թող արար աշխարհ իմանայ, թէ հայ ժողովուրդը՝ որ այնքան անդթօրէն կացինահար եղաւ ասկէ 50 տարիներ առաջ, իր մէկուկէս միլիոն անդերեզման նահատակներովը, ոչ թէ դադրեցաւ իրր ազգ եւ ժողովուրդ ապրելէ, այլ ան կեցած է այսօր պատնէշին վրայ իր ծաղկեալ հայրենիքին, եւ օտարութեան մէջ՝ իրր երկրորդ հայրենիքի, աշխարհի չորս ծաղերուն ցրուած, եւ ամէնուրեք՝ իրենց բնակած երկիրներու իշխանութեանց բարեհաճ թոյլտուութեամբը՝ այսօր կը սարքէ իր սղատօնը, ոգեկոչելու իր նահատակներու յիշատակը եւ ըսելու թշնամիին երեսին՝ թէ մենք կանք ու կը մնանք:

Կա՞յ մի թէ աւելի փառաւոր յաղթանակ որ որեւէ ժամանակի ազգերու պատմութիւնը գրած ըլլայ, քան հայ ժողովուրդի այս յաղթանակը: Թող հաղար ապրի մեր ազգը՝ իր փառքը կազմող զաւակներովը, որոնցմէ մէկը դուք էք Վսեմաշուք Հոգեւոր Տէր: Թող Աստուած Ձեզ պարգեւէ երկար կեանք, առողջութիւն եւ յաջողութիւն Ձեր ամէն բարի ձեռնարկներուն»:

Հեռագիր ու ձօն

Իտալիոյ Հայոց Միութեան քարտուղար Բժ. Տիգրան Ալեքսանեան կարդաց բազմաթիւ հեռագիրներէն մէկ քանին. Իտալիոյ հինգ Նախարարներ իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին այս հանդէսին, որոնց մէջ Թաւիանի (Ներքին գրծ.), Անտրէոթթի (Պարզմ.), Բոլոմպոյ (Ելեւմտական):

Խանդավառ ծափերու մէջ դարձեալ ոտքի ելաւ Տիար Ստեփան Սրապեան, ու նը-ւիրեց Տիր. Ազաճանեանի՝ թանկարժէք սուրբ սկիհ մը, յիշատակի արձանագրութեամբ, հայցելով որ Հոգեւոր Տէր Տիր. Ազաճանեան իր սուրբ պատարագներուն մէջ յիշատակէ մեր խնկելի նահատակները:

Կը խօսի Տիրանաւոր Ազաճանեան

Նախ Իտալերէն խօսքը կ'ուղղէ Տիր. Բոլոմպոյի, ըսելով. «Այս հանդէսը կը պարտինք Ձեր վեհանձն սրտին, զոր լայնօրէն բացիք Հայերուս առջեւ, եւ Միլանի հայ համայնքին հրաւէրը ընդունիք Ձե՛ր հրաւէրը, տուիք մինչեւ անդամ Ձեր աթոռանիստ Մայր Եկեղեցին: Հուսկ տուիք նաեւ ինքզինքնիդ՝ Հայ Տան մէջ: Տուիք մեզի Ձեր ազնիւ ու հայրական խօսքը, սրտազեղ Ձեր զգացումներուն հաղորդ ընելիք մեզ հայերս:

Շնորհակալ ենք սրտագին, ու կը մաղթենք երկար ու երջանիկ տարիներ, լի բազմաբեղուն գործունէութեամբ ու վաստակներով: Մենք ալ այսօր աղօթեցինք Ձեզի համար, Ձեր թեմին պայծառութեան համար: Միլանը երկու մեծ Պապեր տուաւ վերջին տարիներուս: Պիոս ԺԱ. Պապը, որ իր ամարանոցի դղեակն իսկ տրամադրեց ժամանակին, ջարդերէն ետք, հայ որբերուն (բուռն ծափահարութիւն). եւ հուսկ ներկայ Պապը՝ Պօղոս Զ. որուն երկար կեանք կը մաղթենք: Ձեզի ալ երկար կեանք կը մաղթենք: Ձեզի ալ երկար օրեր եւ յարաճուն պայծառութիւն»:

Ապա հայերէն կ'ուղղուէր բոլոր ներկաներուն. «Ցուզումով կ'ուզեմ իմ խորին գնահատանքս յայտնել այս փառապանծ տօնակատարութեան յաջողութեան համար, որով ո՛չ թէ սուգի, այլ յաղթանակի տօն մը դարձաւ Ապրիլ 24ը: Յաղթանակի՝ հայ ազգի յաւերժութեան եւ մեր անխախտ հաւատքին:

Ապրիլեան բիւրաւոր վկաներու նահատակութիւնը շարունակութիւնն է Վարդանոց պատերազմի մարտիրոսներուն; որոնց արիւնին առջեւ մեր անդերազանցելի պատմիչը՝ Եղիշէ, գեղեցիկ խորհրդածութիւն մը կը կատարէ, զոր ես ալ այսօր կ'ուզեմ ձեր ուշադրութեան յանձնել: Զուգուրիւն է մայր բարեաց, անզուգուրիւն՝ ծնող չարեաց: Միութիւն, սէր. այս է որ մեզ կը միացնէ, ամէնքս անխնա-տիր, եղբայրօրէն. մեր մարտիրոսներու սուրբ արիւնով մկրտուած, սիրենք զիրար, ամէն մէկը նկատելով իրրեւ մասնիկ մը մեծ հայութեան: Յատկապէս զօրացնենք հոգին զէնքերը: Այս տօնակատարութիւնը չըլլայ վայրկեան յուզումի մը, այլ ծնի մեր մէջ հաստատուն կամք մը՝ տէր մնալու մեր նուիրականութիւնները: Այո՛, արժանի ենք ապրելու իրրեւ ազգ, նաեւ ընդլայնած հայրենիքի մը մէջ, ընդլայնած սահմաններով հայրենիքի մը մէջ (բուռն ծափեր), ուր թագաւորէ սէրը, եւ հայը ապրի իր չինարար կորովով իրրեւ աստուածապաշտ եւ Քրիստոսասէր ժողովուրդ, յաղթանակէ յաղթանակ բարձրանալով:

Մասնաւոր շնորհակալութիւն այս հանդէսի անխոնջ կազմակերպիչներուն, Տիար Սրապեանի, Հիւսիսեանի, Մանուկեանի, բանաստեղծ Սրապեանի, Ալեքսանեանի, Պոռանեանի...: Ապրի՛ք, հպարտ ենք ձեզմով: Ամէնքդ ալ մեր սրտին մէջ էք:

Արդարեւ, կարելի էր աւելցնել անուններ անձնուէր կազմակերպիչներուն. Հանկէյտեան, Բամպակեան, Խամպէկեան, Շալճեան, Մընտիկեան, Սէֆէրեան, եւն: Կարելի է ըսել թէ ամէն հայ իր բաժինը բերաւ, եւ վեհանձնօրէն, հանդէսին լաւագոյն յաջողութեան:

Կը խօսի Միլանի փոխ-Բաղաբապետը

Ասսեսսոր Ճամպելլի խօսք առնելով, խնդոյն Հայերը նկատեց Իտալիոյ եւ Միլանի քաղաքացիներ, որոնք իրենց աշխատանքի համագործակցութիւնը կը բերեն Իտալիոյ, հոգեկան միութեան մը մէջ: «Ձեր մարտիրոսներու յիշատակն ալ – ըսաւ – մեր դիմադրական պայքարի տօնին հետ (այսօր կը տօնենք քսանամեակը մեր ազատութեան) շատ նմանութիւններ ունի: Սիրելի՛ Միլանցի Հայ քաղաքացիներ, ձեզի կը բերեմ ողջոյնը Ամբրոսեան քաղաքին, պանծացներով ձեր անմահ նահատակներուն յիշատակը: Մենք ձեզ օտար չենք նկատեր այս երկրին մէջ, այլ՝ եղբայրներ, աշխատակիցներ, որ միեւնոյն բարձր գաղափարականով, ազատութեան տենչով կը ճգնիք, մշակութային ու տնտեսական եւ այլ բազմաթիւ ուղիներով, Էֆումենիֆ տիեզերական հոգիով՝ համայն մարդկութեան Բարօրութեան: Կեցցէ՛ Հայ ժողովուրդը եւ կեցցեն անոր չինարար զաւակները»:

© National Library of Armenia

Արձագանգներ

Յաւարտ այս խանդավառ ճառերուն, Տէր Ստեփան Սրապեան, Նախագահ Իտալիոյ Հայոց Միութեան, Միլանի Հայ Տունի Պատուոյ անդամ հռչակեց երկու Վսեմ. Տիրանաւորները, Տիր. Քոլոմպոյ եւ Տիր. Աղաճանեան, Աստեսսոր Ճամպելլի եւ Դրպծ. Հմայեակ Վրդ. Կէտիկեան՝ Աբրահայր Ս. Ղազարու։

Ներկաները խանդավառ ծափերով ողջունեցին նոր անդամները։

Հանդէսի փակման, մինչ բոլոր ներկաները կը հիւրասիրուէին ուրախ ժպիտներով, Տիր. Քոլոմպոյ կը դրէր Ոսկեմատեանին մէջ.

Armeno di affetto, di preghiere, di elezione. Con benedizione di cuore.

Հայ՝ զգացումներով, աղօթքով եւ ընտրութեամբ։ Սրտագին օրհնութեամբ։

Սղատօնը վերածուած էր վառատօնի, մինչ ուրախ ու խանդավառ մթնոլորտի մէջ բոլոր ներկաները կը փափաքէին մօտենալ երկու Տիր. Հիւրերուն, որոնք սիրաղեղ ու հայրական խօսքեր ունէին բոլորին եւ քաջալերիչ մտածութիւններ կը հաղորդէին, լուսանկարիչներու փայլակներուն տակ։

Խանդավառ յոյսեր, վաղուան արշալոյսին բացուող էջնաղ ծաղիկներ, որոնք խոստումներն են հայ ազգին յաւերժութեան, արտասահմանի մէջ՝ ճուլումի դէմ եռացող պայքարին, կը բողբոջեն բոլորին կուրծքերուն տակ։

Ծափերով մեկնեցան բարձրաստիճան հիւրերը. մինչ Հայերը կարծես չէին ուզեր հեռանալ Հայ Տունէն, ուր անցուցած էին իրենց երջանկազոյն օրերէն մէկը։

Հ. Ն. Տ. Ն.

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Յատկապէս զօրացնելու ենք հոգիին զէնքերը[1]։
ԿԱՐԴ. ԴՐ. Պ. ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ

Այսօր բացառիկ մեծութեամբ մեծ է հայութիւնը,
Չի մէկ է իր կամքին մէջ եւ որոշողութեան,
Զորսուկէս միլիոն հայեր, Հայաստանէն Արտասահման,
Կ'ոգեկոչեն մէկուկէս միլիոն նահատակուած հայութիւն.
Սրահներու եւ եկեղեցիներու մէջ,
Մեծ է յուզումը, մեծ՝ խօսքը, գերադրական՝ բազմութիւնը,
Չի ամէն մէկ հայու սրտին մէջ,
Ներկայ է մէկուկէս միլիոն նահատակուած հայութիւն...
Հոս են սուրբերը, անապատներու դեւե՛ր նոյնպէս,
Մտրակներու մոլեգնի՛լը հողմոտ աւազուտին մէջ, —
Այսօր բացառիկ մեծութեամբ մեծ է հայութիւնը։

Դափնեզարդեալ սրահներու մէջ, Աստուծոյ խորանին առջեւ,
Կանգնած են Եկեղեցւոյ Պետերը, իրենց շքեղանիին մէջ,
Կանգնած՝ հայութիւնն ամբողջ կողք կողքի,
Ու այս միութիւնը սէրն է, արիւնին ձայնը, կամեցողութիւնը,
Որով տկարը կ'ըլլայ հզօր, հզօրը՝ անբեկանելի,
Որով երկինքները կը լեցուին աստղերով,
Ու անդունդները կը լքեն իրենց խաւարը, —
Գերյուզեալ բազմութեան վերեւ, քաղցր շշնջելէն,
Կը լսուի Ամենակալին ձայնը,
Որով Մխիթարիչը կը սփոփէ վշտահարը, —
Այսօր բացառիկ մեծութեամբ մեծ է հայութիւնը։

Ամէն սրտի առջեւ բաց են յոյսին ճամբաները,
Հաւատքին սիւները վե՛ր կը բռնեն Միութեան Շէնքը,
Այդ Շէնքը յաւէտ մնայ ամուր, անխախտելի,
Որու մէջ ապրին Սէրն ու Եղբայրութիւնը,
Որու պարտէզներուն մէջ, կամարներուն տակ,
Գան ոստոստել մեր զաւակները,
Ամէն հայ մէ՛կ հայ, ամէն վնիռ մէ՛կ վնիռ,
Չի մեռելները մէկ եղան, անապատնե՛րը նոյնպէս,
Ու Ապրիլեան Եղեռնը վերածուի Ապրիլեան Արշալոյսի մը,
Որու արեգակը չճանչնայ երբեք մայրամուտին մահը,
Որպէսզի բացառիկ մեծութեամբ մեծ մնայ հայութիւնը։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

1) *Հայկական Տան մէջ արտասանած իր խօսքէն։*

© National Library of Armenia